

PRIEDAS NR. 1: Interviu su Irena Marija Daujotaitė (2014 m. lapkričio 21 d., Vilnius)

Irena Marija Daujotaitė – kraštovaizdžio architektė, Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos narė, 1957-1966 m. Miestų statybos projektavimo instituto architektė, 1966-1987 m. Vilniaus miesto Statybos ir architektūros valdybos Vilniaus landšafto architektė. Nuo 1993 m. Vilniaus Gedimino technikos universiteto dėstytoja, nuo 2000 m. docentė.

I.D. Sovietmečiu į miestą atsikėlė gyventi daug kas iš kaimo. Ta karo mėsma labai daug sumaišė, inteligentija buvo kažkur išblaškyta, vienus išvežė, kiti pasitraukė į užsienį. Ir vėl miestai pradėjo siurbti į save tik baigusius aukštus mokslus jaunos žmonės. Ūkininkus irgi išdraskė, kas nenorėjo į kolūkius. Miestą užpildė žmonės iš kaimo, norintys vėl kažką veikti. Ir, mano galva, tikrai pirmieji susikūrė pensininkų sodai. Ir tie pensininkų sodai yra čia Antakalnyje, patys arčiausiai miesto. Ir jau kai aš susidūriau su jais, tai Tarybiniais laikais tas viskas turėjo būti pusiau privatu. Žemė buvo duodama neprivaciai, kad tai tavo žemė, žemė valstybės lieka, bet tu ten gali dirbti ir gali kažką pasistatyti. Viskas buvo begaliniai reglamentuota, nes buvo absoliuti baimė, kad tai nepasidarytų vėl nuosavybė ir kad žmogus vėl nepradėtų prasigyvent. Politika buvo tokia, kad visą laiką laikyti žmogų tokį neprisirišusį prie savo kažko. Nu bet neišmuši iš žmogaus šito.

Ir tada to sodo schema buvo tokia, kad jie, rodos, ar ne po 3 a žemės davė ir ant keturių sklypų tokį kažkokį namelį – vieną keturiems. Reiškia, visas tas plotas buvo skirstytas į tokius plotus – keturi po 3 a, reiškia 12 arų, ir centre sublokuoti keturi maži nameliai. Po kiek jie ten galėjo būti, ar po 6 kv.m., ar po 8 kv.m., kažkas labai labai mažo, tik toks kaip sandėliukas. Vadinosi pensininkų, tai tiems žmonėms, kurie iš kaimo atvažiavę čia, jie dar norėjo, ir va ten prasidėjo tas viskas. Į ką tas transformavosi dabar, jūs galite nueiti ir pažiūrėti. Jau iš to neliko nieko.

Per laiką pradėjo keistis, pamatė, kad tuose 3 aruose nieko negali padaryt. Paskui jau žmonės ir nori to namelio. Susikūrė Lietuvos sodininkų draugija. Susikūrusi sodininkų draugija pradėjo organizuoti jau tą veiklą šiek tiek. Ji per visas valdiškas įstaigas pradėjo siekti to, kad galų gale tuose sklypeliuose būtų galima turėti jau ir kažkokį tai namelį. Viskas rėmėsi, kad tai būtų sodininkytė, kad žmonės ten užsiimtų daržais, kad turėtų daržo, kad turėtų sodo, užsiimtų žemės ūkiu savo reikmėms. Ir tada sklypai jau išaugo iki 6 arų. Sklypas 6 a, namelį jau galima statyti atskirai. Taigi buvo suorganizuota eilė tipinių projektų – sodnamių. Paskutinis variantas buvo didžiausiasnamas – 25 kv.m., irgi nuo 10-12kv.m. iki 25 kv.m.

Nuo 25kv.m. prasidėjo visos modeliacijos, kad tik nebūtų per daug. Kad žmonės nepakeltų stogo ir paskui pastogę įsirengtų. Vėl tada stogas tik iki 1,6 m. Tada nesiskaito papildomas plotas. Gali turėti ir pastogę, bet ne daugiau *summa summarum* 25 kv.m. Reiškia, jeigu nori pastogę kelti, tai apačioj turi mažai turėti. Žodžiu, to prievartavimo žmonių buvo iki beprotybės. Iki visiško nukvailėjimo. Čia paskui iš tokios

jau komiškos pusės galima prisiminti daugiau istorijų. Nu mūsų žmogus juk vistiek nori kažkaip gyventi. Jo sąmonėje nėra to, kad tu turi daryti durnai, vien dėl to, kad kažko negalima.

I.R. Sunku sutikti su absurdais.

I.D. Sandėliukas ne daugiau 6 kv.m. Sandėliukas ar blokuotas, ar atskirai stovintis – nesvarbu. Dabar namelis – tų tipinių projektų išėjo ne taip ir mažai. Būdavo išleisti katalogai. Sakau, sodininkų bendrija čia rūpinosi. Jie net iš savo sodininkystės ir agronomijos pusės turėjo savo konsultantus, mokino kaip skiepyti medelius, ir vertė tuo užsiimti. O mūsų žmonės, jau ypač čia apie miestą, tose žemėse, kurias jau galima buvo skirti tiems sodams, pradėjo norėti jau nedirbt tos žemės, turėti poilsui. Tada konfliktas, kad ten poilsiauti, bet neturėti žemės ūkio. Atsiranda šeima, anūkai, su anūkais pabūti. Gyventi ten aišku negalima, viskas turėjo būti tiktai vasaros konstrukcija, nešildoma, negyvenama, išplėst negalima.

Šiltnamis ne daugiau 3x6m – 18kv.m. 20kv.m. jau per daug, jau vaikšto, kontroliuoja. Ir liepia sumažinti. Paskui jau buvo toks laikas, kad žmonės vistiek ten apie miestą arčiau savaitgaliui jau gyvena, piknikus organizuoja, rengia tą būstą. Tai kokį balkoną įsirengia, tai kokį vitražą. Pradėjo iš didžiosios tėvynės Rusijos skųstis, kad čia atsiranda dvarininkai, vėl kyla buržuazija. Skundė į Maskvą, prasidėjo tikrinimai. Kadangi buvo laikas, kai žmonės pastogės tas užsikeldavo. Nu žmonės pripratę ant namo varo 45° kampu, ir vistiek pastogės biški daugiau pasidaro. Vajus buvo, kad tuos stogus visus griaut ir ardyt, ir nulest žemyn. Iki nesąmonių. Čia dėl to, kad prisimenu, kaip žmonės ateidavo ir – ką daryt. Nu Jėzus Marija, ką daryt, ką čia gali žinot.

I.R. Tai, pavyzdžiui, iš tikrųjų jeigu nustatydavo, kad yra koks nors pažeidimas, tai pats žmogus turėdavo jį ir susitvarkyti, ar būdavo kažkokia institucija, kuri ateidavo?

I.D. Niekas, pats turėdavo susitvarkyt. Tie sodai buvo skiriami per kolektyvus, per organizacijas. Reiškia, ta priklausomybė, kad tau davė organizacija, tai ir tavo visa veikla eina per profsąjungą, per tos organizacijos vadovybę. Jeigu tu esi nusižengęs, per partijos komitetus direktorius ir partija čia jau tvarko tave kaip darbuotoją. Tu turi klausyt. Tau skiria žemę.

Mes, kaip landšafto architektai, mieste ieškodavom tų žemių, kokias žemes galima skirt. Kažkokia organizacija jau nori to sodo. Profsąjunga rūpinasi, kad duot mūsų organizacijai, koks fabrikas, ar kad ir ne fabrikas, ir ne gamybinės, o šiaip. Paskui ir vykdomasis, kaip savivaldybė, pradėjo irgi žiūrėti, kad yra tokių laisvų žemių. Sodininkų bendrija rūpinosi, kad plėsti tą sodininkystę. Prasidėjo ir toks vidinis, saviveiklos, toks socialinis aspektas. Žmonės būrėsi, ten darydavo rudens derliaus šventes. Tas kolektyvas, jau kai kūrėsi pagal organizacijas, jau tokie savi žmonės buvo ir gana draugiškai gyvendavo.

Ir ta plėtra šitų sodų gana stipriai plėtėsi, aplink miestą labai intensyviai buvo ieškoma nenaudingos žemės, ūkiui nenaudingos. Pavyzdžiui, koks nors ūkis Vilniuje – Alvydų žuvininkystės ūkis – turėjo savo pagalbinį ūkį, ir tam pagalbiniam ūkį kažkoks kampas – nederlinga žemė, nepatogus, tarp miškų įsiterpęs. Ai, imkit šitą. Tarp miškų tiems sodams kliuvo visos nederlingos ir nepatogios ūkininkams. Čia miškingos tos vietos, kartais ir Miškų ūkis atiduodavo savo.

Paskui jau pradėjo ieškoti landų, kad kaip nors užskaityti, kad ta žemė nėra jau labai derlinga ar reikalinga, bet kad prie kokio ežeriuko, gražesnė, kad jau ten kurtųsi tas sodas, pasidarytų koks nors tai žmogiškesnis. Tai čia į Molėtų pusę tokie sodai atsirado. Vis žiūrėk, kad jie ten turi ir kokį ežerėlį ar ką, toks jau darėsi jaukesnis. Ir tai buvo, kad masyvas didelis, ir tam masyve jau būdavo užsakoma kokia tai schema, kurios pagal tai, kokios organizacijos per vykdamąjį komitetą duodavo pareiškas, kiek nori, pradėdavo skirstyti. Ir būdavo rengiami planai, rengiamos tos shcemos, išplanavimai, su tokia programa, kad tai būtų keliai pagrindiaii, kurių plotis – 5m, tarp sklypų ribų, arba 3m jau tokie siauresni. Dabar jau visi tie keliai susiaurėjo, ir kad ten padaryti gatves darosi labai sunku. Vistiek 5 m nebeužtenka, o jau natūroje jie susiaurėję visi yra – 2,5-3 m. Sklypelis 6 m ir namukas. Tai tas schemas ruošė architektai. Dažnai tai būdavo ruošiama visam masyvui. Siekėm, kad būtų išplanavimas kažkoks padarytas su tam tikra organizacija. Ir kad tas sodas jau turėtų ir kažkokių laisvesnių bendrų teritorijų, ypač jei papuola kokia žemesnė vieta, kad galima tvenkinuką iškasti, kad ar ežerėlis, ar kas. Kad ne visos teritorijos taip akiai būtų paimtos ir suskirstytos sklypais, bet atsirastų ir tokių lygtai viso sodo bendros teritorijos. Nu tai buvo tik tokie užmanymai, o paskui aišku viskas labai keitėsi. Vėl atsirado naujų norinčių, tai dalina. Tai tada sodo pirmininkas, sodo bendrija pati susiorganizuoja, tai dar ir sklypelių atsiranda, papildomus priima narius. O dabartiniu laiku, kada gali pirkt-parduot, tas judėjimas ten vyksta labai įvairiai, kada sklypai jungiasi, nebėra tos normos, nebėra tos schemos. Kažkaip užsienyje, į Vokietiją teko nuvažiuoja, ten žmonės tenkinosi tuo, kad jie turi tuos 3 arus ar porą arų netoli savo gyvenamo rajono ir jie ten gali krapštytis ir nekelia pretenzijų, kad jie ten nori vis daugiau turėti, kad ten nori ir gyventi. O pas mus tas viskas pradėjo persipinti labai tos funkcijos. Gimė nuo to, kad reikia dirbti žemę, auginti sodą, vaisius, ir ten būti, bet jau to negana. Prasideda noras kažką ten turėti savo, jau ir namelį, jau neužtenka tik pašiūrė, kad tik ten įrankiai būtų, ir tiktai arbatos išgersi ir vėl važiuosi namo. Jau tau reikia ir kambariuko, prasideda noras tokio gyvenimo, kad ir laikino. Paskui prasidėjo trečias etapas, kada norisi jau kad tam sode ilsėtis būtų galima, ir jau tas sodnamis pasidaro nebetas daržą aprūpinantis, bet jau poilsio namukas. Kuriam jau vėl kiti reikalavimai, kita medžiaga, kita kokybė, kita architektūra, o jau tas blogai. Jau čia darosi komfortas, jau čia nebegalima, jau čia reikia kuklumo, nereikia norėti, ko nereikia. Ir vat kada tas viskas transformavosi tame pačiame sklypelyje išėjo nei šis nei tas. Ir dabar tie sodai jau ketvirta stadija – gyvenami rajonai. Kur visai jau blogai. Dėl to kad ten jau trinasi kaimynai, su visai priešingais interesais.

I.R. Bet, pavyzdžiui, man įdomu, gyvenamosios žmogaus vietos ir sodo lokacijos, jos turėjo kažkokį tai bendrumą. Kad, tarkim, nebūdavo taip, kad sodai kuo arčiau tavo gyvenamosios vietos, tai priklausydavo nuo to, kur kolektyvas gauna žemę?

I.D. Taip, taip, nuo darbovietės. Darbovietė jau tada biški žiūrėjo, kad ji būtų į tą pusę. Bet irgi paskui nutarė, kad turim gabalą žemės, ir galima tą sodą steigti. Ir važiuoja ta profsajunga, kuri jau bus šeiminingas, dar ten kokie iš veiklesnių žmonių, ar ten iš organizacijos pavaduotojas direktoriaus, ir žiūri, kaip jiems ta vieta paranki, ar ne. O parankumas – tai kad privažiuot būtų. Vistiek visi norėdavo, kad būtų kažkoks

privažiavimas, kur ir autobusai kursuoja, visuomeninis transportas, kad būtų netoli, ir kelias, kad būtų netoli, kad būtų galimybės privažiuot, nes savo transportą žmonės turėjo labai ribotai. Bet turėjo. Taip kad pasiskirstymas, jog tu turi pagal savo gyvenamą vietą, čia niekas nežiūrėjo šitaip. Buvo labai viskas sukolektyvinta.

I.R. O nebuvo tokio dalyko, kad žmonės paskui bandydavo apsiukeisti sodais, kad nebūtų, jog tam pačiam kolektyve ir gyveni, ir dirbi ir paskui dar ir laisvalaikį leidi sode. Nebūdavo, kad norėtų į kitą kažkokį tai kolektyvą persikelti, kad pabėgtų nuo saviškių?

I.D. Ne, to individualumo, to individualizmo, kaip dabar, kad nori visai užsidaryti vieni nuo kitų, nebuvo. Dėl to, kad kažkaip tai, aš dabar galvoju, ar tokios galimybės buvo, tau išstoti iš to sodo, kad ateitų naujas, čia turi priimti kažkokia tai profsajunga, jis turi įstoti į tą kolektyvą, į tą bendriją, turi leidimą gauti, kad jį priimtų ne tik sodo bendrijos valdyba, bet ir tos administracijos žmonės. Kad pabėgtų į svetimą nelabai norėjo. Nes jei jam tas kolektyvas, kuriame jis dirba, yra parankus, jis ten jaučiasi gerai. O jis jaučiasi gerai, dėl to, kad jis žino, jog jis ten uždirba, jis ten dirba. Va tai ką reiškia, kai nėra laisvės rinktis. Kai nėra laisvės rinktis, žmogus turi širmą tokią, ir jis už jos jau neina, jis žino savo ribas. Ir viskas, jis žino, kad jis negali norėt.

Ir kad tam kolektyve, kur jis yra, jis gerai jaustųsi – irgi ne visada. Atsirasdavo konfliktai, bet tie konfliktai būdavo tokie – per arti mano sklypo kaimynas stato namą. Ten tas rubežius nuo saulės šviesos, kada jau šešėlis jam užstoja. Bet tai čia jau sprendžia vietoj, pradeda matuot. Būdavo tie atstumai – 3 m nuo namo ribos. Jeigu arčiau ribos, tai visi važiuoja, matuoja, tuomet jis turi pasitraukt. O kaimynas akylai žiūri, kad nebūtų arčiau jo ribos, nors kartais ir nieko baisaus.

Tas gyvenimas savotiškas. Bet tokie tie masyvai. Tos žemės aplink Vilnių tikrai yra nenaudingos, smėlėtos. Buvo prestižiniai rajonai – Nemenčinės plentas. O – sodas Nemenčinės plento rajone, čia jau yra gerai. Nes tas Antakalnis...Trakų pusė. Apie Trakus mažiausiai kažkaip, niekas ten nėjo. Nelabai Trakai ir norėjo duoti, ten Vilnius nelabai turėjo. Ukmergės pusės link, ten žemės geresnės. Nu va taip ir apliko čia visas, Dvarčionys, tos visos kalvos. Visos tos kalvos apsiklijavo. Pavilnys, ten didžiausias plotas. Ten irgi kažkaip lyg ir galvoję buvo. Pavilnys buvo sodybinis užstatymas, vienaaukštis, tai jis ten plėtėsi, dabar ir išsiplėtė tikrai. Viskas suaugo, tas sodų masyvas, tas Šumsko kelias, ir visa Pavilnio gyvenvietė.

I.R. Bet pavyzdžiui, man dar įdomu, kai tie sodų masyvai buvo planuojami, tai kažkaip sovietmečiu buvo tikėta, kad ir Vilniaus miestas plėsis, plėsis. Tai kaip tuo metu buvo galvota, kas turės įvykti su tais sodais, kai pagaliau miestas priartės ir jų ribos, ir kai miestas juos turės suvalgyti. Jie buvo planuojami kaip labai laikinas dalykas, ar galvota, kad miestas juos kažkaip apeis.

I.D. Man atrodo, kad ir dabar dar, ar yra priartėję miesto didieji užstatymai prie sodų. Man atrodo, kad nėra.

I.R. Aš irgi galvoju, man atrodo, Balsiai – jie per žalią žiedą atskirti, per visus Verkius.

I.D. Nu tai tie Balsiai tai juk irgi sodybinis užstatymas. Vilniuje individualių namų statyba buvo uždrausta, tai niekas ir negalvojo, kad Vilnius gali apaugti sodybiniais rajonais individualių namų. Tokiais kaip Ukmergės plento zona, Tarandės zona. Čia dar tų sodų buvo ir už Sudervės kelio, nuo Ukmergės į kairę.

Nu vistiek buvo miesto bendrasis planas, į miesto bendrąjį planą, į jo vystumą šiek tiek buvo žiūrėta, ir ne visur buvo taip jau galvota, kad visur galima juos daryti. Daugiausiai to ieškota tokiose vietose tarp tų miškų, Naujojoje Vilnioje. Nauja Vilnia irgi toksai skaitėsi rajonas be perspektyvos augti į kažkokį didelį miesto gyvenamą rajoną. Šiek tiek tik. Ir Pavilnys buvo kaip rajonas sodybinis. Sodybinis užstatymas buvo draudžiamas, bet apie Pavilnį ir aplink Naują Vilnią, šiek tiek ten ant viršaus, už Dvarčionių, nebuvo galvota, kad gali Vilnius augti į šitą pusę. Jis visada ėjo Ukmergės link, Lietuvos link, į tą Baltarusijos pusę ne. Tai daugiau sodai į šitą pusę ir plėtėsi.

I.R. O, tarkim, kas yra eksperimentiniai sodai? Tai daugiau su sodininkyste susiję?

I.D. Tai čia jau turbūt tik su sodininkyste, ir čia apie Vilnių aš ir nežinau tokių, nebuvo. Tai buvo Mokslo institutai, žemdirbystės institutas buvo Dotnuvoj. Apie Babtus buvo sodininkystės eksperimentinis ūkis, tai jau grynai selekcininkai. Jie veisė savas veisles, lietuviškus vaismedžius. Ir ta sodininkų draugija, kuri iki šiol veikia, jie turėjo savo toj struktūroj, ar tai buvo žemės ūkio ministerijos padalinys, kas jiems algą mokėjo, ar čia mes nario mokestį kokį tai mokėjom, juos išlaikėm, ar tai buvo visuomeniška organizacija. Bet tik žinau, kad pas juos buvo agronomai, tie sodininkai, kad jie važiuodavo į sodus, mokindavo, organizuodavo kursus, kad mokėtų tuos vaismedžius prižiūrėti, kad tūrėti derliaus. Nu ta veikla buvo ne visai palaida bala, tuėjo kryptį. Kad ta sodininkystė šiek tiek būtų protingai tvarkoma.

Paskui prasidėjo konkursai – gražiausio sodo, gražiausio sklypo sode. Sodas daro konkursą pas save, žiūri, kad nebūtų tų piktžolių, kad nebūtų ko šienavimo. Bendras sodas vaikšto, komisija, organizacijos pačios, poto savivaldybės, rajonų, Vilniaus miestas vykdomasis, dabar kaip savivaldybė, turėjo savo rajonų komitetus, tai jie jau pagrindiniai buvo prižiūrėtojai. Tai tos komisijos eidavo, rinkdavo gražiausią sodą, gražiausią sklypą. Nu kažkokia tokia socialinė veikla. Supranti, kada bendras gyvenimas taip labai sustatytas į rėmus, kuomet tų norų yra taip mažai, tai nors kažkiek ta galimybė kažkokios veiklos – jinai nėra visai beprasmiška. Kad ir rodos tokia karikatūrinė.

I.R. Bet tie kolektyviniai sodai atsirado ne daugiau iš poreikio, kad išsimaitinti, bet daugiau, kad veiklos?

I.D. Maisto požiūriu trūkdavo mėsos, trūkdavo sviesto. Tokių tikrų dalykų. Tai sode kiaulių auginti neleisdavo. Vištas kas norėdavo turėti, kokia bobulė, tai jau irgi čia skaitėsi, kad nelabai, nes triukšmas ir kvapas. O jau kiaulių tai neduok Dieve, nebuvo galima laikyti. Tai tuo, kad apsirūpinti vaisiais, apsirūpinti daržovėm, tai čia jau buvo agitacija. Bet nebuvo pripažįstama, kad dėl to, jog nėra nusipirkt, bet dėl to, kad turėt savo užauginta, malonu. Ir tikrai, juk tų visokių uogų šeimos pripratę savo turėti, ir bulves

užsiaugindavo. Visada 6 arus kaip paversti daržu yra įmanoma šeimai, prisikonservuot agurkų, pomidorų. Ir šiltnemio tas, na, 18 kv.m. mažokai, bet galima.

Vėliau jau buvo sunkiau, kadangi žmonės norėjo pradėti plėstis, ten gyventi. Ir tada pasidarė visi labai pikti. Konfliktai ant konfliktų, dėl to, kad stato, kad ten sklypą išsiplėtė.

I.S. Jums gal žinoma, kai pradėjo jie rasti, kokioje Lietuvos vietoje pirmieji atsirado? Aš esu skaičius, kad Klaipėdoje. Ar galėjo taip būti?

I.D. Nežinau. Kad Vilniuje pirmieji Antakalnyje pensininkų sodai, tai aš žinau, bet ar jie išvis Lietuvoje pirmieji, nežinau. Klaipėda juk po karo irgi labai svetimas miestas pasidarė, visi ten buvo išvežti arba išvažiavo. Tikrų klaipėdiečių nebėra, o tie atvažiavę, ar jie norėjo.

I.R. Bet pavyzdžiui aplink kitus miestus tų kolektyvinių sodų būdavo nemenkiau nei aplink didžiuosius miestus.

I.D. Taip taip, man atrodo, kad visur yra. Ir Klaipėda tai ypatingai, dėl to, kad pajūris pradėjo traukti labai, ir jie jau pasidarė tie sodai tokie kaip vasaros vilos. Galima persikraustyti į tą sodą gyventi vasarą, o tą butą išnuomoti. Čia daugiau apie Palangą.

I.R. O, tarkim, prisidengiant eksperimentinės architektūros vardu, būdavo nomenklatūriniai visi namai statomi, pagerinti, tai tarkim soduose nebūdavo, kad, tarkim, profesūrai biški geresni, ar visiems lygybė galiojo?

I.D. Suprantat, kad nomenklatūra buvo dar labiau užspausta, negu šiaip eiliniai. Ir jiems turėti sodą, jiems reikėdavo atsiklausti partijos, ar leisti jiems turėti sodą. Juk viršininkai visi, jie buvo visi partijos nariai, ir tos partijos visa hierarchija, bet jie net negalėjo kitokį portfelį turėti geresnį, negu turi pavaldinys. Pavaduotojas negali turėti geresnio portfelio negu viršininkas. Tai sodų jie negalėjo turėti. Skaitė, kad – klausykite, jūs kuklesni būkite.

I.R. O kaip tada jie tuos geresnius butus galėdavo gauti?

I.D. Butas buvo statomas valdžios, ir jie ten gyvendavo. Juos išmeta iš partijos, juos gali išmesti ir iš to buto. O sodnamį jis statosi už savo pinigus. Vistiek jau tas sodnamis yra jo nuosavybė. Žemė, ant kurios jis stato, tai ne jo, bet namas yra jo. Ir va dabar tai, kad tavo galimybės yra didesnės, tu gali prieiti, tų medžiagų paimti gražesnių, bet aš išsiskirsiu iš visų. Tai tas jau nebegalima.

I.R. Nebūdavo tokių, kad kas nors ne pagal tipinius projektus statydavosi namelius.

I.D. Taip, tas būdavo. Bet tai irgi, jei jis tam kolektyve nėra iš viršininkų ar ko, jis neturi tos baimės, kad jam klius, jis pasidaro geresnį. Bet jeigu plotas nevirsėja. Tai vaikšto tai kokios partijos komisijos, nes atsiranda, kas paskundžia. Būtinai paskųs. Jau jis ten stato sau dvarą. Eina, visi tikrina ir pradeda svarstyti – kam tu tą balkoną padarei, kam tau jo reikia. Priklauso nuo to, kiek žmogus turi ir jūmorą jausmo ir tos kantrybės. Nu atėjo apžiūrėjo, išeis. Jeigu jisai padidino plotą, tai jeigu jį pagal partinę liniją gali nubausti, tai blogai. Tai jis turės to sodo atsisakyti.

Išskirtiniai sodai buvo. Tai savo situacija. Pavyzdžiui plano komiteto sodai – prie Neries, už Verkių, Verkių regioninio parko papėdėj, prie pat Neries. Jau galima nebetaip laikytis to atstumo nuo vandens, jau galima arčiau. Paskui išplanavimas. Išplanavime buvo padaryta taip, kad yra 6 arų sklypas ir dar 3 m bendro sodo žemė, bet prie to sklypo. Reiškia, tarp kelio ir jo sklypo yra lygtai sodo žemė, bet ant jos jisai gali statyt namą. Arba bendrai jau yra jo teritorija, visteik ir dabar visi jau yra ne 6 arų, o 9 arų. Bet namai visi to plano komiteto vienodi. Tas plano komitetas – tai kaip mūsų ūkio ministerija. Jie visi buvo nomenklatūriniai. Tai namukai jų visi vienodi. Jie, gink Dieve, bijojo pastatyt didesnį, bet jau visi mūrinukai, ne iš senų medžiagų. Dėl to, kad į sodus tempdavo, nugriauna kur kokią pirtelę, iš senų rąstų susirenčia. Jau pagal išmones visokias, medžio apliekų, ir pas miškininkus, arba iš faneros fabriko, iš visokių rąstelių. Turėdavo žmonės to noro sau pasidaryt kažką tokio nedidelio, bet savo rankom.

I.R. Tai jie patys ir statydavo? Ar samdydavosi?

I.D. Patys. Organizacijų statybinių nebuvo. Meistrų tokių būdavo, kurie moka statyt, bet daugiausiai patys.

I.R. O pavyzdžiui Antakalnyje kada tie sodai įsikūrė?

I.D. Aš 1962 m. pradėjau dirbti ir jau jie buivo. Čia galėjo būti apie 1955-1960 m.

I.R. O čia ta vieta Antakalnyje?

I.D. Šilo gatvė į viršų kai pasikeli, iš kairės tuoj pat. Tie pirmieji. Bet ten jau viskas išparceliuoti, užstatyti gyvenamais.

I.R. O paskutiniai suplanuoti sodų masyvai Vilniuje? Balsių turbūt?

I.D. Molėtų plente buvo anksčiau. Man atrodo, kad vieni iš paskutiniųjų ir bus prie Bezdonių, melioratorių sodai. Paskui tie didieji sodai, vadinami rapsų sodai, čia važiuojant Nemenčinės plentu į dešinę į Karačiūnus, tolyn ten, už Balžio ežero.

I.D. Tas individualumas buvo labai slopinamas. Bet vistiek kažkaip žmogus, jis tam tikrose ribose tas ribas plečia. Tiek laisvės, kiek jis turi dabar, tai irgi jis jau nebesuvaldo tos laisvės, jis irgi pasimetęs yra, daug kur nesusitvarko su ta laisve. O ten buvo iš kitos pusės, ten buvo daug kur užspausta iki nesąmonių. Ir daug kur tos nesąmonės labai trukdė.

Gyvenimo sąlygos buvo sunkios, butų trūko gyventi. Jei būtų leista statytis namus, jau atkirstų daug žmonių. Soduose, kad ten visą laiką gyventų, tai neleido, nebuvo galima, bet vistiek senesni, jeigu butas labai mažas, buvo bendruose butuose, vasarą jie ten šiaip taip gyvendavo. Tame 25 kv.m. namelyje, ten buvo ir virtuvytė, ir kambaryukas, ir miegamasis Jau galima šiaip taip gyvent. Aišku, norėjosi daugiau, bet jau tuose rėmuose

Bet tuo pačiu persipina sodininkystė ir gyvenimas su tuo, kad tu gal nenori tuo sodu užsiimt. Tai yra didelis darbas, pagaliau, ne visi nori būt sodininkai.

I.R. Bet tas konfliktas, kad žmonės norėdavo ten gyvent, ilsėtis, bet tie plotai skirti sodininkystei, ar nebuvo kažkokio reguliavimo? Kad kažkoks procentas žemės turi būti dirbama?

I.D. Procentais nebuvo nustatyta, bet kadangi konkursai buvo to gražiausiai sutvarkyto sodo, tai reiškia kažkiek visi dirbo. Sodų bendrija turėjo agronomą-daržininką, agronomą-sodininką ir turėjo gėlininką. Tie visi trys savo skleidė. Ir tų sodininkų tarpe buvo tų, kurie tempė visas gėles į savo sodus, ten darydavo botanikos sodelius. Kažkiek tai išsiskirstalizavo ir tam tikri polinkiai žmonių. Jau tas toks utilitarus, kad ten tik bulvės, burokai būtų, taip jau nebuvo, nes ir bado nebuvo. Buvo žiemos šventės, kulinariniai, kas ten prisikonservuoja, stiklainiai visokio gražumo. Tų žmonių kūrybinė potencija tuose soduose kažkiek reikėsi, bet ji tokia tikrai buitinė, utilitari. Bet kažkiek žmonės išmoko ir su tais vaismedžiais užsiimti, kad pažįsta tą augalą, kažkiek žino, kaip apsaugoti jį žiemą. Ir vaikai pripranta prie kažkokių augalų. Taip kad čia iš esmės tai viskas labai gerai, bet kai viskas į vieną katilą sukrėsta tai iš to išeina toks sukarikatūrintas dalykas.

Tų įstatymų pačių idiotiškiausių buvo, kas galima, ko negalima. Tas reglamentavimas toksai... Prisimint nelabai noriu. Gaila žmonių buvo.

Vienu metu, po kažkokių skundų, kai žmonės susiderino savo projektus, kai jau tuos 25 kv.m. buvo leista statyti. Išėjo katalogai. Su tuo stogo aukščiu, kad užvarė – ne daugiau 1,6 m pastogės. Ką daryti? Visi jau turi kažkokius projektus susiderinę. Visi ant to tipinio projekto gaudavo leidimą, prašydavo kažkokių pakeitimų, ten papaišai jam, kad jis nori pagal pasaulio šalis. Galimybės šiek tiek modeliuoti buvo galimos, ir tą stogą. Tai tiesiog ateina derint, ateina to leidimo. O paskui reikėjo visiems nubraukti, pažeminti stogą. Ir tam jie turėjo perderinti išvis projektus. O Jėzau, kiek jie stovėdavo eilėse, ateidavo jie į salę tokią. Mes dviese sėdėdavome ir paišydavome jiems tuos nužeminimus. Bet tas nužeminimas irgi, juk ne kiekvieną namą gali paimt ir priplot. Nevisada išeina, kas gausis. Dieve Dieve. Ir jie stovi kantriai, visi laukia, taip liepia, jis klauso. O tau reikia tą viską. O gaila ir savęs, gaila ir jų. Pats daraisi nepatogiai priešuos žmpnes. Lyg tu pasodintas kaip cerberis jiems braukyti tuos stogus, nes pats matai, kad kvaila, tokia nesąmonė. Bet toks gyvenimas, ką darysi.

PRIEDAS NR. 2: Interviu su Alvydu Mituzu (2014 m. lapkričio 26 d., Vilnius)

Alvydas Mituzas – kraštovaizdžio architektas, Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos primininkas.

A.M. Aš buvau įjęs į ypatingos plėtros etapą. Tai buvo laikas, kai tiesiog masiškai buvo skiriami plotai kolektyviniams sodams. Ir galėjo gaut kas nori ir kiek nori, nes būdavo skirstoma įmonėms ir įmonės užpildydavo paraiškas. Ir tos paraiškos praktiškai buvo 100% tenkinamos, nes būdavo taip, jeigu reikiamas kiekis negavo vienoj sodo bendrijoj, tai tada permesdavo į kitas sodo bendrijas ir vistiek gaudavo. Ir iš esmės ta visa žemė buvo bevertė, jos gavo kiek nori.

Planavimui užsakydavo projektus kolektyvinių sodų bendrijos, tie naujieji bendrijų pirmininkai, ir ten masiškai tada tuos visus sklypus raižydavo po tuos 6 arus. Tiesa, yra išimčių, kai labai jau vertingos teritorijos. Pavyzdžiui, Trakų rajone prie Gilūšio tai net visi bendrai nubalsavo ir nutarė, kadangi žemės nedaug ir vieta labai brangi, po 5 arus ir tai buvo savotiškai dviguba klaida. Nes dabar kai jau yra galimybė turėti poilsio kompleksą, o 5 arai ir labai išraiškingas reljefas. Tai gaunasi taip, kad aišku, kuo mažesnis sklypas, tuo tam mažesniame sklype intensyvumas didelis ir tada jau reljefas yra smarkiai pažeidžiamas.

Man tai iš viso kaip taisyklė būdavo, aš kadangi projektuodavau. Bijau taip labai girtis, bet man atrodo, pagal suprojektuotus sklypus, tai aš čia antras arba jau tam pirmam penketuke, nes man atiduodavo projektuot kai kurie projektuotojai, kurie projektuodavo lygumose, įpratę, kaip žemėtvarkoj buvo, suraižyt. O dariau dar tokį sodą Elektrėnuose, tai kai dabar nuvažiuoju, tai vis džiaugiuose, kad mes prisitaikydavom prie reljefo. O prisitaikydavom prie reljefo kaip? Kad važiuoji pagal izogipses, ten apsuki, ir labai nepergyvendom, kad ne stačiakampis ten skypelis. O dažniausiai kai lygomose žemėtvarkininkai projektuodavo, tai paima linuotę, subraižo, subraižo ir viskas.

Bet jau tais laikais buvo ateita į etapą, kada tų sodų jau buvo. Ir tai buvo masinis reiškinys, nes man teko Vilniaus sodus projektuoti, Joniškį. Tai jau buvę sodai, ir darėm iš naujo jų matavimą, išskyrėm žaliąsias zonas, poilsio zonas, nes galvojom, įsivaizdavom, kad sodai – tai toks savotiškai parkas. Bet įvyko šiek tiek kitaip, kadangi tas mūsų žaliąsias zonas, tuos plotelius išsiskirstė didinant sklypus, ir dabar jau tokių visuomeninių erdvių ir nebelikę.

I.S. Bet vadinasi tie sodai kūrėsi ne tik prie didžiųjų miestų?

A.M. Ne, tai jie kūrėsi praktiškai prie visų miestų. Įdomiausia, kad net Druskininkai, kurie yra kurortas ir turi savo kolektyvinius sodus.

I.S. Tai taip išeina, kad buvo poreikis dirbti žemę? Nes jeigu prie Vilniaus dar galima diskutuoti, kad buvo uždrausta individuali statyba, ir gal tie sodai kūrėsi, kad ten būtų galima kažką turėti savo, bet prie kitų miestų jie buvo kuriami grynai su intencija, kad ten važiuoti ir sodininkauti.

A.M. Tai laikais buvo aplamai politika tokia kuriama, kad kiekvienas sau galėtų užsiauginti produkciją ir papoilsiaut. Kadangi užsieny buvo poilsio namai, ir jie buvo labai išplitę. Bet mūsų ta politika ateidavo iš rytų, iš Maskvos. Ir prie Maskvos ten buvo taip vadinami *dachi*. Tai tie *dachi* irgi yra poilsio teritorijos, kurias šiaip žmogui labai sunku suprast, kas ten yra. Kadangi, pavyzdžiui, prie Maskvos yra absoliučios lygumos ir su kolegom kai važiovom, mums labai norėjo parodyt savo kolektyvinius sodus, poilsio namelius pažįstami kraštovaizdžio architektai. Tai mes iš Maskvos centro važiovom metro, elektriniu traukiniu, autobusu ir praktiškai iki to kolektyvinio sodo, iki tos *dacha* kasėmės apie 3 valandas. Dar ėjom apie 3 km. Man tai buvo labai įdomu pažiūrėt, kaip tas viskas atrodė. Ir mes pamatėm tas milžiniškas teritorijas.

I.S. Bet jie buvo pradėti kurti pirmiau negu pas mus?

A.M. Iš esmės pirmiau, kadangi apie Maskvą tos *dachi* buvo labai populiarios. Ir jos dabar skaitosi, kad labai priartėjo, kai kur net miestas jau suvalgo tas teritorijas. O tais laikais savotiškai toli buvo. Bet aš tą prisimenu dėl to, kad ta politika iš ten atėjo. Ir buvo taip: mes klausinėjam, kodėl pas mus neleidžiama ir kodėl reikia. Tai man tų laikų politikai ir žmonės, tą žinantys, pasakojo ir argumentavo vieną dalyką – kad yra dirbtinai sukuriamas žmogaus įvėlimo į tą visą reikalą, arba kitaip sakant įdarbinimo, arba ištraukimo iš politikos, trikampis – butas daugiabuty, kolektyvinis sodas ir dar garažas. Ir viskas atskirose vietose. Ir tada jau nebėra kada ir politikaut, nes ta sodo veikla, ta statyba buvo labai intensyvi. Aš pats pasiėmiau sodo sklypą, pastačiau namelį, bet paskui jį pardaviau, nes jis ėdė laiką.

I.S. Tai kolektyviniai sodai buvo laikui užimti?

A.M. Taip. Žmogui tai buvo duodama. Ir tai buvo didžiulė klaida, nes jeigu būtų leista, taip, kaip visam pasauly, prie didžiųjų miestų kurt mažaaukščius rajonus, tai tose prie miestų prigludusiose erdvėse būtų vienbučiai gyvenami namai pastatyti ir normaliai suprojektuotos gatvės. Regimantas Pilkauskas yra atlikęs labai naudingą darbą. Jis aplink Vilnių, ir gal net apieKauną, ištyrinėjo sodus ir juos suskirstė pagal kelias kategorijas. Tai jeigu einant iš grieščiausios pusės, kolektyviniai sodai, kurie gamtiniu požiūriu labai vertingose teritorijose, kurių negalima plėst, kurie turėtų išmirt arba išlikt tik kaip poilsio zonos. Ir kiti sodai, kurie jau gali tapti gyvenamais rajonais, priklausomai nuo jų pažeidžiamumo galimybės, ir pertvarkoma infrastruktūra, gatvių tinklas, kuris aišku labai nesikeistų, bet atsirastų inžineriniai tinklai. Nes, laikui bėgant, jeigu žmonės apsigyvens, tai ten bus antisanitarinės teritorijos.

Šiaip buvo netgi konkursai paskelbti, ir buvo kolektyviniam sodeleidžiama statyti namelį. Pradžioje buvo 25 kv.m., paskui – 45 kv.m. Tai buvo konkursas, priprojektuota namų.

I.S. Tie tipiniai projektai buvo, bet ar pagal juos kas nors statėsi?

A.M. Tipiniai projektai buvo, pagal juos statėsi. Ir ten ko gero, daugiausiai buvo – tai pastatytas 9 projektas, berods, jis vadinosi Zubraus. Paskui buvo 12, kiti, įvairūs. Tie turėjo savo numeracijas. Gedimino Baravyko buvo projektas.

Planavimo procesas vyko taip: yra bendras sodo masyvas. Tai kadangi žemė padalinta į atskirus sklypus įmonėms. Tai arba vienas architektas imdavosi visam plotui, arba rasdavo kelis architektus. Ir tada sušniūruoja visus sklypus.

I.S. Bet, pavyzdžiui, iš visų tų sodų planavimo buvo kokių išskirtinių sodų, kad projektuotojai važiuotų apžiūrėti kaip pavyzdinių sodų?

A.M. Buvo. Buvau patekęs į tokią nemalonią situaciją. Buvo pati pradžia, statybos reikalų komitetas ir buvo vadai – Alfredas Gaulė ir Žukauskas – ir jie tais laikais buvo pastatyti į tokias vėžes ir reguliavo. Gaulė buvo kraštovaizdžio architektūros skyriaus vadas tuometiniame statybos reikalų komitete. Ir jie tą procesą gana rimtai reguliavo. Reikėdavo eit pas juos derint, ir ten gauni visus derinimus, tai praktiškai pas juos priešpaskutinis derinimas. Ir su baime visi eidavo. Ir kartą apie vieną mano projektą sako – tu dar kiek pataisyk, mes tavo projektą paskelbsim etaloniniu. Kaip tarė, taip ir padarė. Ir jie paskelbė tą projektą, o tam mano projekte tai buvo taip – vienas lapas eina kaip tas genplanas, kaip visada; tada imi nužymėjimų planą; tada aš įdėdavau apželdinimą ir paskui įdėdavau atskirų zonų tvarkymą, pavyzdžiui, gatvės užstatymo zoną. O kai kas tai darydavo vieną.

Ir aš tais laikais kovojau, kadangi diferencijuoti keliai buvo. Jei pagrindinis kelias – tai mažiausiai 6m. Bet tie 6m iki sklypo ribos, o jau žmonės stengdavosi kuo arčiau pasodint tą gyvatvorę. Ir tada kur tų 6m plote tu pravesi komunikacijas. Nebėra, kadangi vos kelias telpa. Jei kelias šalutinis – tada jau 4m, o kitur kai kas nusileisdavo iki 3m pločio. Bet kai padarai 3m pločio, tai ten jau vos pravažiuot gali.

O šiaip tai buvo urbanistiniai objektai. Reikėjo diferencijuot takus, padaryt normalų užstatymą.

I.S. Bet apželdinimą jūs siūlydavot tų bendrų teritorijų?

A.M. Apželdinimą vadindavom taip: čia įvažiuoji ir iškart padarai aikštelę, poilsio aikštelę ir t.t. – bendrą. Paskui pavažiavus – viena bendrija, kita. Tai tada padarai atskiroms bendrijoms. Paskui kažkur turi atsirast aukštumėlė, pastatai vandens bokštą. Paskui atsiranda vieta gręžiniui. Gal kur upeliukas koks teka, ir vėl žaidi. Ir taip viskas kuriasi kuriasi ir susikuria ta visa urbanistinė sistema.

O apimtys tai buvo milžiniškos. Prie Vilniaus per keletą metų buvo išdalinta apie 10000 sklypelių.

I.S. Dar kalbant apie bendras teritorijas, būdavo kažkokie pasiūlymai bendriems gyventojų susibūrimams?

A.M. Gyventojams įvažiavus kažkur tai prie įvažiavimo atsiranda bendra zonėlė, ją apželdini. Jei yra galimybė, kūdrą iškasdavom. Kadangi ji jau skaitėsi ir kaip priešgaisrinis rezervuaras. Bet paskui reikalavimai aptvert. Pagaliau padarai kažkokią tai pavėsinę, tada kai elektros įvadai ateina, pastato transformatorinę pastotę. Ir taip atsirasdavo tokia kažkokia bazė. Ir pradžioj tos bendros teritorijos buvo naudojamos, žmonės ten parkelius padarydavo. Bet ilgainiui tai išnyko, užsistatė.

I.S. O kalbant visos Lietuvos mastu, ar galima sakyti, kad sodų išskirtinumą tikrai teritoriją lėmė?

A.M. Išskirtinumą labiausiai įtakoją teritorija, labiausiai įtakoją kontingentas, kadangi, kaip taisyklė, buvo plano komiteto sodai. Va, kur Einoriaus sodai buvo. O Einorius buvo ir sodininkystės patriarchas,

mano vadas, mes su juo bendraudavom. Ir jis ten turėjo sklypą. Ir, įsivaizduok, toks žmogus užimtas ir turėjo sodą, kuris pretenduodavo į Lietuvą gražiausius, o Vilniuje keletą metų buvo gražiausiu sodu. Bet jis kodėl buvo? Nes nuo jo, per vieną sklypą buvo Jasiūnas – statybinių medžiagų ministras, paskui buvo kiti ir t.t. Ir ten jau lenktyniaudavo. Ten jie grįžta ir visi – kas geriau padarys. Ir žinoma to, ką jie padarydavo, tai jau ir aš sakydavau – nereikia. Kadangi tai jau būdavo lažas. Nes prižiūrėt, tai reikėdavo per savaitę tris keturias dienas ten dirbt, bet tai buvo savotiškai sportas. Ir jau tam sode apsileidusių nebuvo, ten tikrai būdavo lyderystė. Jie yra Verkiuose šiti sodai.

Šiaip sodai tai yra įdomi tema. Ir socialinė kartu, galima važiuot, bendraut. Bet viena problema, iš to išeinanti, tai yra komunikacijos. Vistiek nuvažiuoji iki sodo, inžinerinių tinklų ten nėra ir nepalenktiniausi su tais gyvenamais rajonais, kuriuos dabar statė naujus.

Dabar kolektyviniai sodai tapo mažai mokių žmonių buvimo vieta.

I.S. Bet ar galėjo būti išskirtiniai planavimo sprendimai projektuojant sodus?

A.M. Tai išskirtiniai planavimo sprendimai galėjo būti autorių meistriškumas. Kadangi kažkokių ypatingų užduočių nebūdavo, nes visur reikėdavo tą štampą atlikti. Yra kelias, prie jo 4m, tai dar po 1m duodi kelio žalios zonos, tai jau 6m. Ir tada prasideda sklypai. Geriausias sklypas būdavo jeigu projektuoji 30x20m. Bet jei tau reikia ištempt, tai padarai 18m. Arba dedi kvadratinius. Bet šitas 30x20m leisdavo lengviausiai projektuot. O kai suskirstai sklypus, norisi kad tie namukai kažkur tai sugrotų. Kad nebūtų vienoj eilėj, ir kad nebūtų namukas prieš namuką. Bet kai stato, juos vistiek išniveliuodavo.

I.S. O jūs pats kada pradėjote dirbti?

A.M. Aš pradėjau 1972 m., ir po kelių metų tas vėjus prasidėjo.

I.S. Bet kai organizacijos norėdavo vėlesniais jau laikais, 1970-1980, turėti sodus, tai jų intencija būdavo, kad čia bus labiau kaip poilsui, ar kaip sodininkystei?

A.M. Sodininkystei. Nes va kaip gavosi. Buvo pirmieji tie nameliai ir maksimumas buvo 20 kv.m. plotas. Buvo išleisti ir katalogai. Poto buvo maksimumas – 45kv.m. Čia buvo iš Maskvos atvažiavus tokia komisija, nuo Žemės ūkio ministerijos. Mes ją vedžiojom. Berods 3 buvo rusai. Tai mes jiems rodome – Lietuvą žemė įšalas 1,40m, tiek reikia įleisti pamatus. Daugiau negu tiek. Išleiki cokolį dar 0,4m, jau 1,8m. Jei darai perdenginį, jau gaunasi aukštas. Tai reiškias, kad neapsimoka daryt sodo namo be rūšio. Iš pat pradžių neleisdavo, tai būdavo taip, jei yra namas, leisdavo rūšį tik po dalim. O paskui įsigudrino daryt taip, netgi užpildavo žemėm, poto iškasdavo – padaro tuos pamatus, poto iškasa. Tada jau įtikinome tuos žmones, kad galėtų taip būt. Jie, vistiek, sako – turim rast namelį, kuris netinka. Nes labai didelių tokių. Tai ėmė ir įsiūlė Juozo Minioto projektą. Ten suskaičiavo virš 20 durų. Tai šitą projektą ėmė kaip neigiamą pavyzdį, kurį iš Maskvos rekomendavo netiražuoti.

Aplamai, visą kolektyvinių sodų procesą reikėtų nagrinėti kaip socialinį reiškinį. Ir netgi galima sakyti, kad tai yra prievartinis, nekeikiant to socializmo, kaip po tokio. Nes visiems žmonėms buvo

suteikiama galimybė kažką turėt, ir statėsi. Procesas buvo neišvengiamas, nes buvo poreikis. Valstybė suteikia žemes. Projektavimas buvo stichiškas ir šiek tiek koordinuojamas.

Aš turėjau konfliktą su Antanu Petraičiu. Į 1ha turi būti 12-13sklypų. Kada tu išskiri 12sklypų, gaunasi 72 arai. Kelias tada liepa 28arai. O jei dar reljefas, tai gaunasi viskas taip suspausta. Tada tave prievartaudavo, kad kelius daryt po 4m, o kitus net po 3m, kad taupyti žemę. Ir jis ateidavo, su skaičiavimo mašinėlė pasižiūri, kiek sklypų, ir sako – eik dar priprojektuok kelis sklypus. Bet jie tai darė neva sąžiningai – racionaliai naudodami žemę.

PRIEDAS NR. 3: Interviu su Smilte Bikulčiene (2015 m. gruodžio 4 d., Vilnius)

Smiltė Bikulčienė – sodų bendrijos „Turniškės“ narė.

S.B. Šitas sodas yra nuo kokių 1966-1967 metų, iki 1969 metų įkurtas. Buvo vienas iš pirmųjų, tikrai ne pirmas, bet vienas iš pirmųjų. Jis ne visai charakteringas, kadangi labai mažas plotas, kokie 28 sklypai. Šiaip tai būdavo 200-300 sklypų.

I.S. Kokiai įmonei buvo skirtas sodas?

S.B. Aš bijau sumeluoti, bet čia buvo labai įvariai. Gal ministerijų darbuotojų, nes buvo iš Valstybinio plano komiteto pora žmonių, buvo ir iš Statybos trestų, buvo iš Lengvosios pramonės ministerijos. Čia buvo kaip tarnautojų sodai, bet kokie tie tarnautojai, aš negaliu atsakyti.

Ir tai buvo visiškai kolektyviškas darbas, visi kolektyviškai vieni kitiems sodino medžius ir matavo labai tiksliai pagal liniuotę visiems. Toks tikras kolūkis, tiktai kad sklypai visi savarankiški. O šiaip ir duobes visi draugiškai vieni kitiems kasė. Paskui piktumai gal vėliau prasidėjo, kai prasidėjo matavimai.

I.S. O kaip statėte sodo namelį?

S.B. Tuo metu, kai mes statėmės, buvo norma, kad viso namelio plotas būtų ne daugiau 15 kv.m., kad, gink Dieve, visi mes čia netaptume buržuazija ir aptekę turtais, kad, gink Dieve, neturėtume per daug nuosavybės. Projektų kažkokių išsigalvot labai nebūdavo galima, buvo tipiniai, kiek buvo – nežinau. Man atrodo, kad jų buvo labai nedaug. Man atrodo, kad mūsų tas trikampis vadinosi „15“. Nesu tikra, bet visi suprasdavo. Visa Lietuva žino, kad „15“ maždaug taip atrodo.

Kažkaip tai tas plotas buvo skaičiuojamas pagal horizontalią lubų dalį. Mūsų sode buvo kokie gal 6 šitie trikampiai. Koks tas jo tikras realus grindų plotas buvo, aš negaliu pasakyti, bet žinau, kad apačioj susidarydavo kažkur 12-13 kv.m., o antram aukšte, nors ten realiai tilpo trys lovytės miegojimui, bet plotas skaitėsi gal ar 1 kv.m., ar 2 kv.m., vien todėl, kad viršuj, kai miegodavai, matydavosi viena horizontali lenta. Tai todėl antro aukšto plotas skaitėsi šitas. Juokinga gal šiais laikais, bet taip buvo.

Dar vienas dalykas, kuris man pačiai įdomus, kaip kitur tie dalykai būdavo sprendžiami. Bet pavyzdžiui, vandentiekis pas mus čia šioks toks buvo ir toks santykinai neblogas, nes pas mus vandenį būdavo galima gerti, kadangi visiškai šalia vandenvietė buvo ir iš vandenvietės ateidavo vanduo. Labai daug buvo būdavo, kad išvis nebūdavo, negeriamas vanduo. Būdavo iš upės, iš dar kur nors. Labai daug kur būdavo, kad žmonės eidavo geriamo vandens neštis iš kažkokio tai šaltinio. Netgi žinau, kad kitoj upės pusėj buvo Plano komiteto sodai, tai gerti jie eidavo palei Nerį buvo šaltinėlis. Reiškia, didžiulis sodas, keli šimtai sklypų, neturėjo geriamo vandens. Bet šitai tai dar juokinga, bet aš kuo toliau, tuo labiau galvoju – pas mus čia buvo 30 ir buvo tokią tvarką: anoj pusėj, miške, buvo iškastos dvi duobės, būdavo, vyrai darydavo pavasarį talką, ir būdavo tokios medinės būdelės. Poto būdavo tokiais neštuvais perkeldavo būdelę į kitą vietą, ten dabar mėlynės labai gerai auga. Ir visi 38 sklypai gyveno pagal tą patį modelį – „ant

didelio“ eini į tas būdeles, „ant mažo“ eini čia į mišką. Bet aš tai pagalvoju, pas mus tik 38 sklypai, bet taip buvo visur. Ir kur būdavo 200, ir man šitas klausimas tebelieka mistika, kaip visi kiti darydavo.

I.S. O kaip atvažiuodavote iki sodo? Ar buvo autobusų?

S.B. Pakankamai sudėtingas reikalas atvažiuot į sodą. Po darbo į sodą niekas nevažinėdavo. Nes žiemą išvis mašina stovi ant kaladžių garaže, žiemą niekas nevažinėja.

Kažkokie autobusai turbūt kursuodavo, nes mūsų atveju, tai čia gi kaimelis yra, autobusai važinėdavo. Bet čia būdavo, spalio pabaigoj paskutines bulves ar obuolius susiveži, užrakini ir palieki. Ir jau paskui būsavo tik pavasarij. Žmonės turėdavo jau mašinas tais laikais, bet ta mašina būdavo kaip dabar pensininkai naudoja – tik į sodą. Tai būdavo pastatai mašiną ir uždarai sodą, ir viskas.

I.S. Ar namelį jūs plėtėte dar Tarybiniais laikais, kai laisvėjo reglamentai?

S.B. Man atminty, aš žinau tokių išbuožinimų ir vėl atpalaidavimų buvo kokių turbūt pora, trejetas. Darbininkams tai leisdavo turėti, bet jei tiktai tarnautojas, o dar jei koks nuo skyriaus viršininko ir aukščiau, tai jau, gink Dieve, kad nesubuožėtum, tai vis būdavo tokie grasinimai, kad jau čia turi atsisakyti, jeigu nori išsaugoti pareigas, tai dar kažką tokio. O dabar didžiausia problema masei žmonių, viso to namo konstrukcija. Ir visa tai, kas man dabar čia nepatinka, yra todėl, kad tai buvo statomi, pristatoma, nesiryštama nugriauti ir statyti iš naujo. Buvo labai gražus fainas tas 15kv.m. namukas, paskui leido antrą aukštą, paskui leido pristatyti. Buvo lygtais 25 kv.m., jei neklystu. Paskui buvo 40 kv.m. Nu tai Dieve, tik leidžia – pirmyn.

O kaip derindavo tokius pristatytus namelius?

Mano tėvas tai ant milimetrinio popieriaus nupaišė, suderino ir pristatė. Kažkoks derinimas būdavo, bet taip žiūrint, kaip šiais laikais, tai buvo visiška savivalė. Kažkur kažkas kažką atneša, jei tik štampos, kažkoks antspaudas yra. Ir neužmirškim dar vieno dalyko, plytų pirkti tai nebuvo. Formaliai statyti leidžia, plytų nėra. Pavyzdžiui, mūsų namelis, tarp kitko, mes po šiai dienai dar kūrenam tuometinio namelio lentgalius, tai medis skamba, medžio peilis neima. Dėl ko? Dėl to, kad mums buvo galimybė nusipirkti medžio, dėlto, kad 60-dešimt kažkuriais metais Nidoj buvo siaubinga audra ir baisiai daug išvartė medžių. Bet atsiminkim, kai atrodo medžiai Nidoje. Nebuvo nei vienos tiesios lentos, jie visi buvo sraigčiai, visi buvo pilni šakų. Ten būdavo kažkoks košmaras. Tam namelį, būdavo, miegi tylią vasaros naktį, tai girdi, kaip kinivarpos jį graužia. Čia būdavo tokia romantika.

Mes prisistatinėjom tik vieną kartą, jau kokiais 1987-1988 metais. Bet pavyzdžiui, žmonės, kurie pasiduodavo kiekvienam tam vajui, nuo 15kv.m. prie 25kv.m., nuo 25kv.m. prie 40kv.m. Tai taip ir būdavo – prikaltas vienas kambarys, paskui prikaltas kitas kambarys, o statybų medžiagų nėra. Tai kai dabar pajudina, tai iš vieno kampo byra stiklo vata, iš kito kampo byra kažkokiu smėliu apšiltinta, iš trečio kampo vėl kažkas. Va to buvusio chaoso pasėkmės žmonės po šiai dienai srebja.

I.S. O būdavo, kad tikrindavo kas nors, ateidavo į sodus? Dėl namukų, dėl projektų? Ar kas per daug neišsiplėtė, ar šiltnamį ne per didelį pasistatė?

S.B. Šiltnamių pas mus nelabai buvo. Pas mus gal daugiau tokie visi miesčionys buvo. Daržus tai visi turėjo, per galvą lipidavo.

Vagysčių būdavo. Kiekvieną žiemą išvogdavo. Žmonės, kitą sykį, net palikdavo raštelius, kur raktas padėtas. Palikti nieko nebūdavo galima. Pas mus čia iš Turniškių to „auksinio jaunimėlio“ būdavo, bet ir ne tik jie, ir šiaip visokie. O jei, neduok Dieve, spirito kokio būdavo palikta, nes konservus darydavo, tai ten moterys turėdavo to spirito, tai jau šito tikrai negalima palikti. Kiek įmanoma mažiau užrakinėti, kiek įmanoma, palikti laisvus priėjimus. Buvo kartą, kad mes irgi atvažiuom, stiklas išimtas, šalia pastatytas, viduj pasitvarkyta. Tai mes atgal prikalm, nepiktybiškai. Bet faktas, kad tai buvo visiškai visuotinis reiškinys – žiemą nameliai būdavo apvaginėjami.

I.S. O vasarą nuolat čia vasarodavot?

S.B. O vasarą tai nuo birželio 1d. iki rugpjūčio 31d., ištisai. Ir labai daug žmonių taip gyvendavo, nes autobusas važinėja. Vaikai iš mokyklos, vaikus į sodą sukiša. Vaikai į mokyklą, vaikus į miestą parsiveža.

I.S. O pas jus sklypas ir buvo 6a.?

S.B. Sklypas buvo 6a., bet dabar 9a. Kadangi ne visai charakteringas sodas. Visiems buvo suprojektuota po 6a. teritorija (38 sklypai po 6a.), bet buvo erdvės aplinkui. Ir tada kažkam gudri mintis šovė į galvą, biški godumas, biški gudrumas. Nes kai mes kūrėmės, jau iškart buvo numatyta, kad namas bus statomas, nebuvo net klausimo, ar statom, ar ne. Ir vėlgi, yra taisyklės, yra apėjimai aplink tas taisykles. Sodo plotas yra 6a. ir ne daugiau, bet niekur nėra parašyta, kad namas turi stovėti ant tų 6a. Kadangi erdvės nėra, aplink erdvės buvo, tai buvo nutarta išskirti visiems po 3a. būtent namelio statybai. Ir tada gavosi taip, kadangi šitas sklypas yra keturių sklypų storio, tai tas, kurio sklypas išorėje, tai gaunasi, kad tu tą savo namelį šalia. Gaunasi toks netaisyklingas, kėdės formos, bet ištisas sklypas. O kitam gaunasi, kad tarsi ir reikėtų atskirai nuo žemės sklypo. Bet mūsų atveju, tai tikrai viskas buvo labai sąžiningai, kam buvo neišdalinti sklypai, tai tiesiog į skrybėles sumesti su kryžiuokais ir nuliukais, ir kas ką išsitraukė, tas tą turi.

I.S. Bet sklypų projektą ruošė kažkokie architektai?

S.B. Man rodos, ar ne Skirkevičius su Nauciūnu suprojektavo, kadangi jie dirbo Projektavimo institute. Viskas buvo tokiais namudiniais pagrindais. Tai buvo išskirtas plotas, o paskui tą visą dalinimąsi jau patys.

Nors pavyzdžiui, vieni kaimynai labai gerai sutarė, ir jie iš karto tuos bendrus 18a. į tokias dvi rankoves pasidarė. Ir vieni, ir kiti turėjo. Gal nelabai patogus sklypas, bet nei vieniem, nei kitiem nereikėjo vaikščiot. Buvo toks labai gražaus sugyvenimo pavyzdys. O visi kiti, tai aš nežinau. Tuo metu niekas nejautė jokio ypatingo nepatogumo. Diskomfortas atsirado, kai pradėjo namus statytis. Tada reikėjo atlikt matavimus, kur tą namą statyt, ant 3a. nieko nepastatysi. Vat ir gavosi, iš vienos pusės nepatogumas, iš kitos, tai juk būtų tik 6a.

I.S. Ar dabar išlikę sodų nameliai, tokie, kokie buvo nuo pradžių, ar pasikeitė?

S.B. Liko beveik tokie patys. Vieno kaimyno namelis pradžioj buvo trikampis, poto jo atvertė vieną sieną. Paskui, į antrą aukštą nebuvo kaip lipti, iš lauko padarė laiptus, paskui po kiek laiko tuos laiptus dar apkalė. Ten gavosi tokia abrakadabra, kad siaubas. Poto kitų priklausė, iš kurios pusės buvo vietos. Pas mus iš šono pristatyt nebuvo galimybės, tai mes iš galo buvom pristatę. Tai tikrai buvo absoliučiai individualūs sprendimai, aš nemanau, kad buvo kažkoks projektas, kaip iš „16“ padaryt dar kažkokį.

Pamatai tų namelių irgi vaikams labai patikdavo. Kaimyno namelis pamato neturėjo, jis stovėjo ant senų telegrafo stulpų, ar du, ar trys vienas ant kito sudėti ir buvo trys eilės. Tai apačioj viską laikydavo, įrankius, lentgalius, ir vaikai ten žaisdavo. Po nameliu mes labai daug laiko leisdavom, nes vaikas ten pusiau atsisėdus galėdavai būt.

Laiptai nameliuose būdavo tokio pat statumo kaip stogas, tai atgal jau nelabai nulipdavai, reikėdavo kaip kopėčiom.

I.S. Ar tie nameliai būdavo pakankamai tvarkingi? Ar neatrodydavo kaip nuolat nebaigtos statybos?

S.B. Tvarkingi, juk jį pastatydavai kaip palapinę. Mes per vieną vasarą beveik ir pastatėm. Mes gyvenom sode palapinėse, o tėvai su draugais keliese ėmė ir pastatė tą namą. Savom jėgom viskas. Vienas kaimynas tai taip ir styburą susilaužė, balkiai sudėti ant jo užgriuvo. Visi kai lėmė ten, juk medžiai buvo maži, kiaurai viskas matosi. Tai tas garsas... Prispaudė. Bet nieko, ratukuose neliko, bet vat kaip statybos vykdavo. Matyt kažko nesutvirtino.

I.S. Per kiek laiko visi čia jau galutinai įsikūrė?

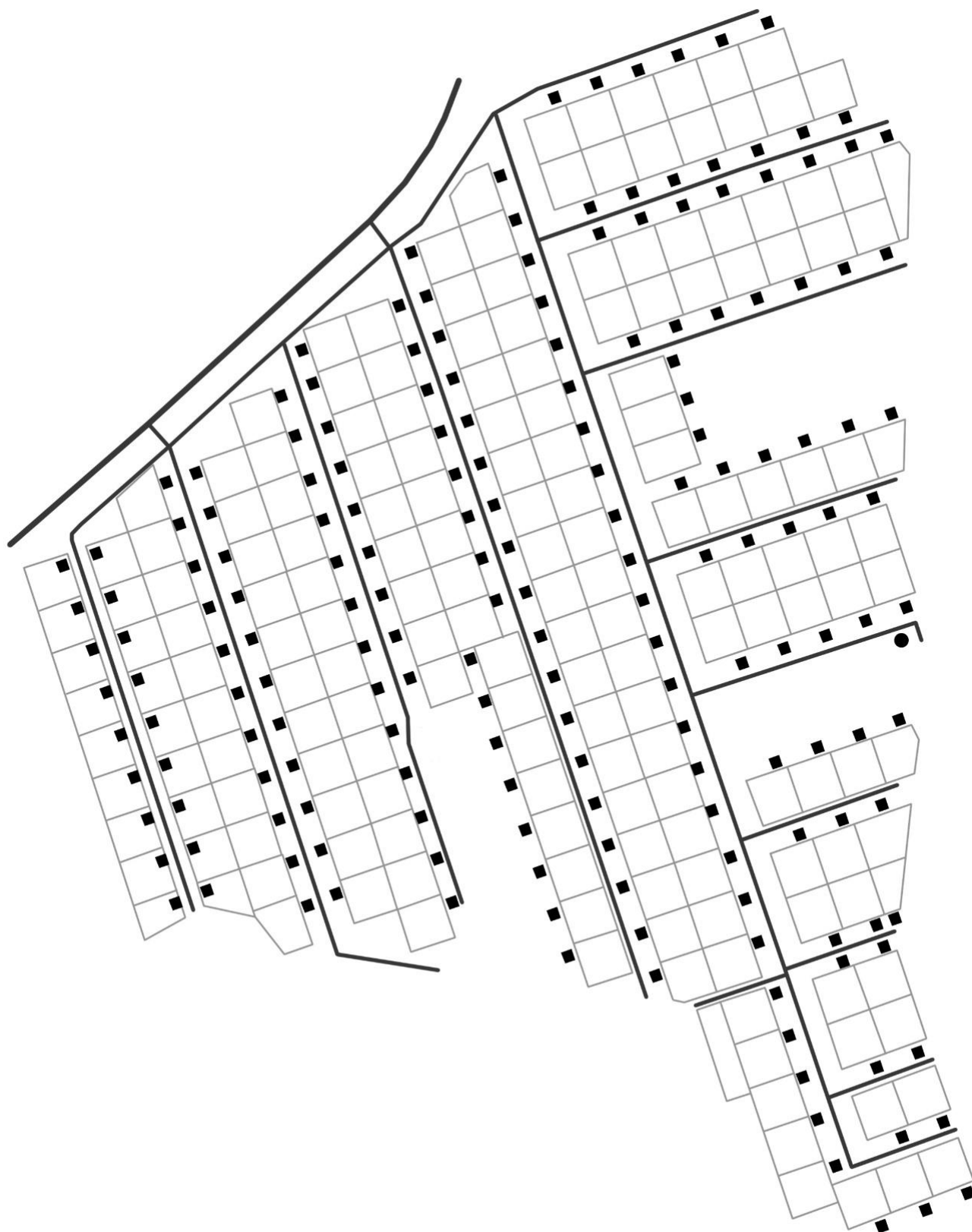
S.B. Mes iš pradžių gavom sklypą kitoj vietoj. Aš dar atsimenu toksai lenkas mums visiems tą žemę suarė. Bet paskui paaiškėjo, kad tas sodas paskirtas toj vietoj, kur buvo numatyta vandenvietė, tai mus visus iškraustė. O kadangi čia buvo tokie erdvė, tai perkraustė čia. Tai mes ar metus, ar du, tenai buvom, paskui atkėlė mus čia, tai vėl iš naujo teko išdirbti žemę. Bet šiaip mes čia pakankamai greitai įsikūrėm, gavom tą žemę ir įsikūrėm. Nes tai ką ten įrengti, vandentiekio nėra, kanalizacijos nėra. Inkilą sukalt. Didžiausias darbas buvo židiny. Mes ko gero per vieną vasarą ir pasistatėm, aš neatsimenu, kad kam nors būtų stačius kokia organizacija. Firmų privačių nebuvo. Greičiausiai viskas ūkio būdu buvo daroma. O židiniai pas kai kuriuos būdavo visai neblogi, tai matyt kažkokie amatininkai ateidavo. Bet tikrai ne iš kokio Buitinio aptarnavimo kombinato, tikriausiai kokie diedukai iš kaimų. Ir tai matyt irgi buvo nelegalu.

Tais laikais būdavo tokia paslauga, kai dujų balionas baigiasi, atvažiuodavo toks diedas ir atveždavo. Aš net nežinau, ar mes ką nors jam mokėdavom. Ir maistą gamindavom ant dujinių.

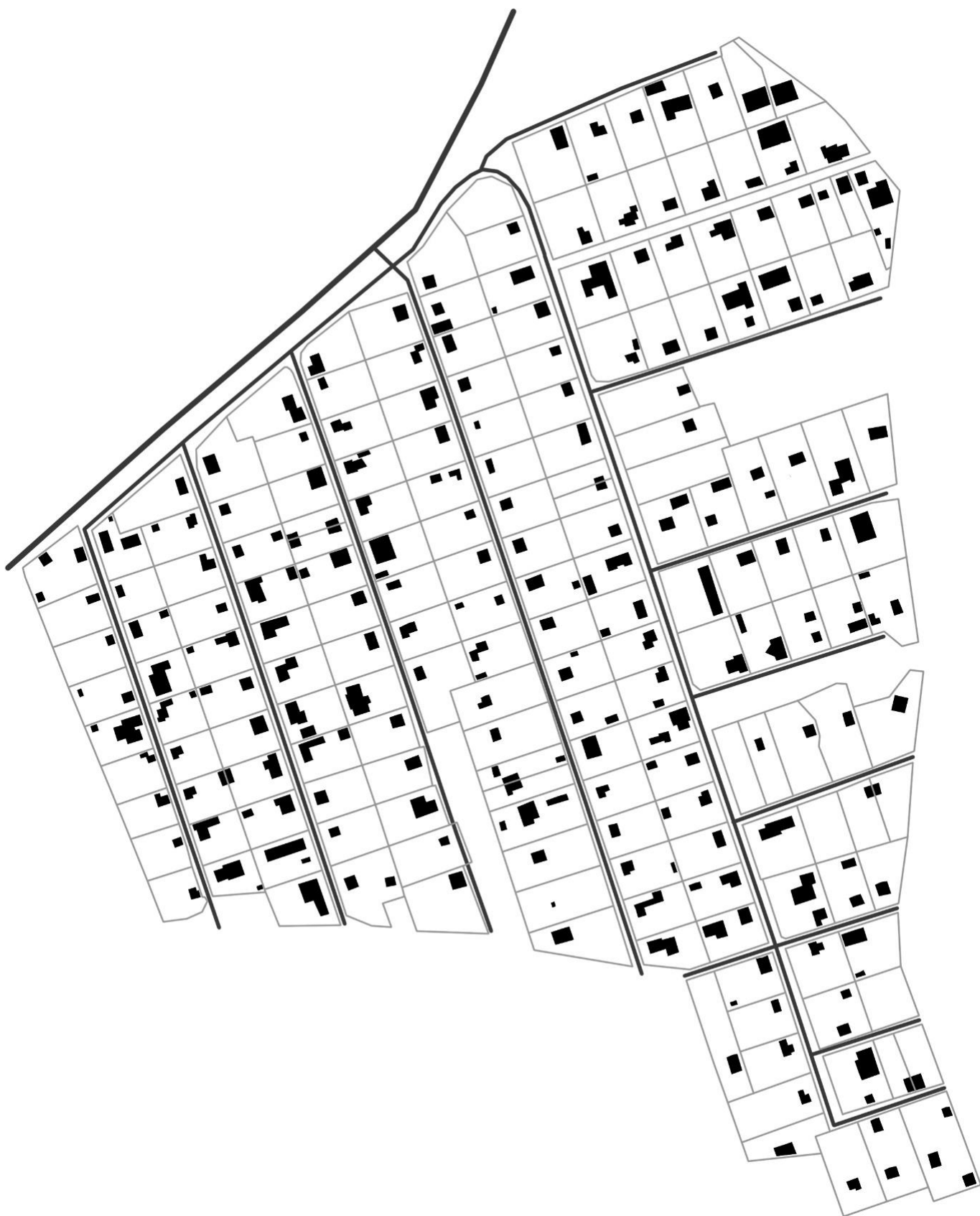
O šiaip tai pas mus toks kaip kaimelis, nuošalūs sodai, ne visai charakteringi.

Pas mus visi tokie individualūs būdavo, nei kokių susirinkimų. Oficialaus tokio bendravimo nelabai būdavo.

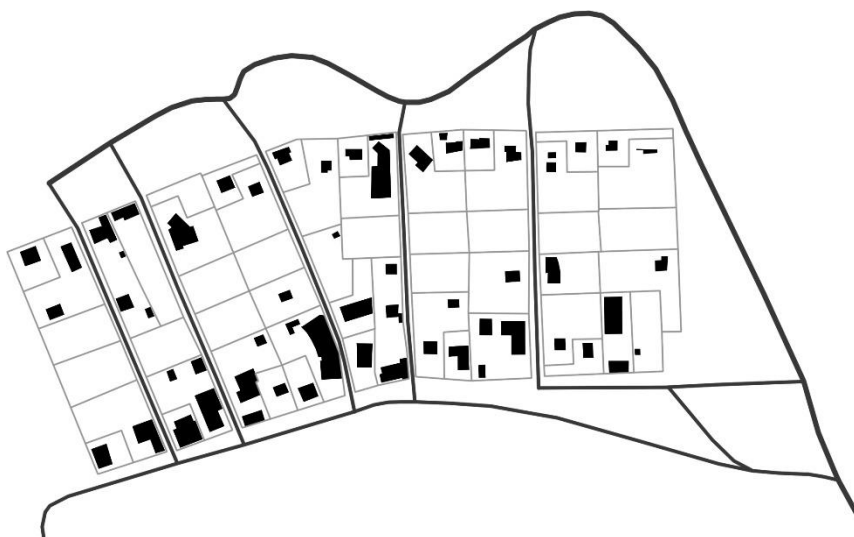
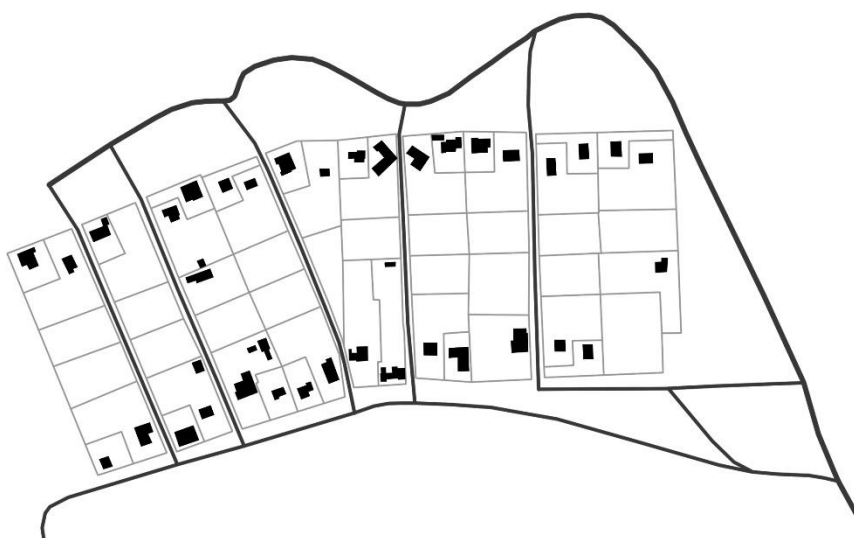
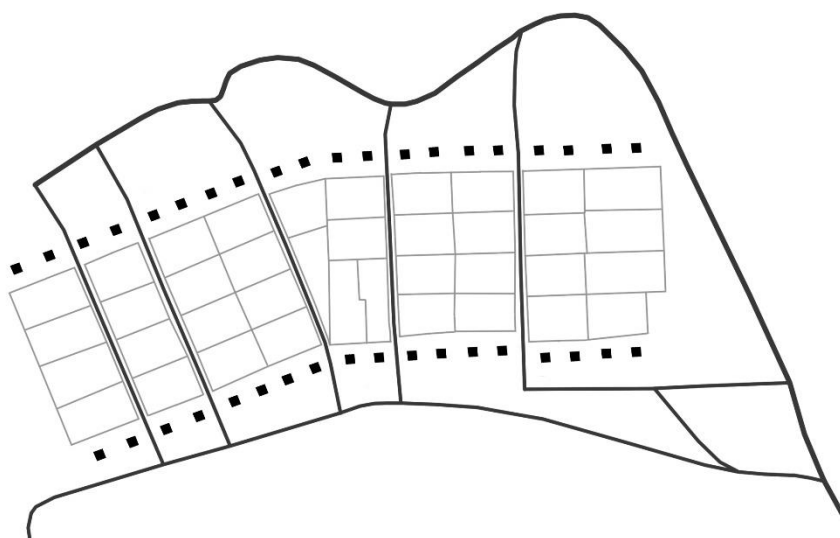
PRIEDAS NR. 4: Sodo bendrijų genplanai

SB „Verkiai“ pirminio suplanavimo projekto (1967 m.) schema

SB „Verkiai“ dabartinės situacijos schema

SB „Turnišķes“ pirminē idējinē suplanavimo schema, sodo privatizācijas planas (1992m.) ir dabartinēs situācijas schema

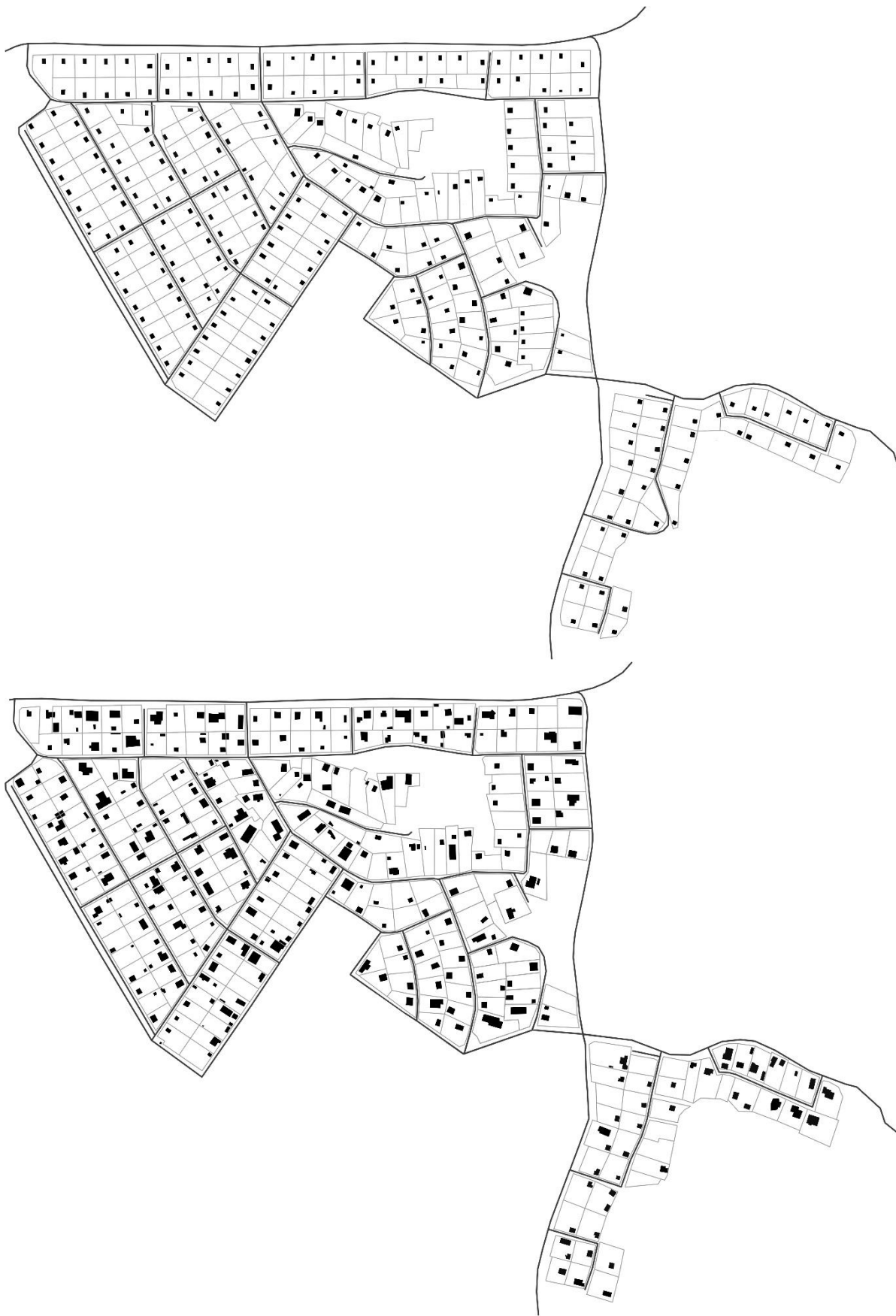
SB „Žibutė“ sodo privatizacijos planas (1993m.) ir dabartinės situacijos schema

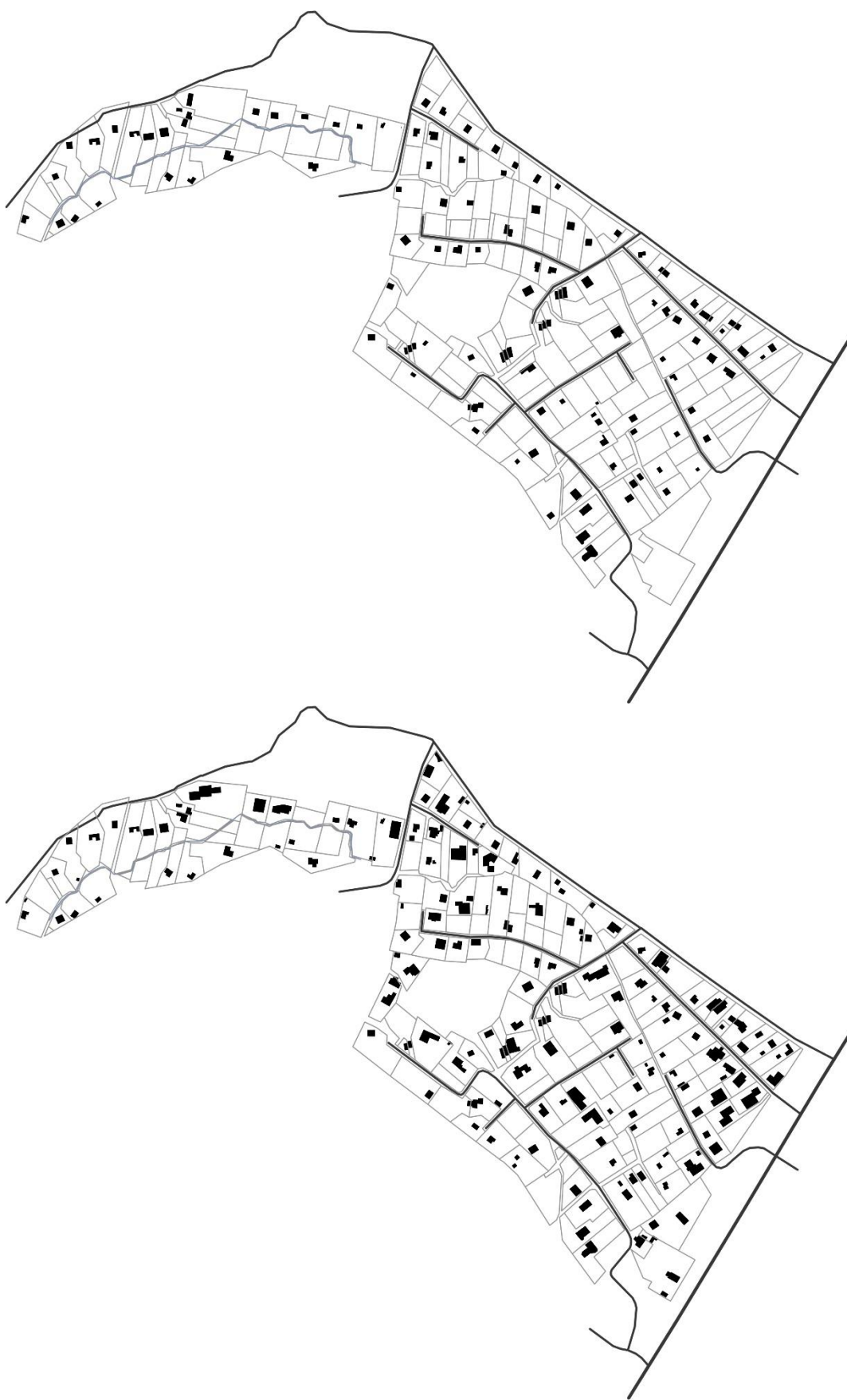
SB „Mokslas“ dabartinās situācijas schema

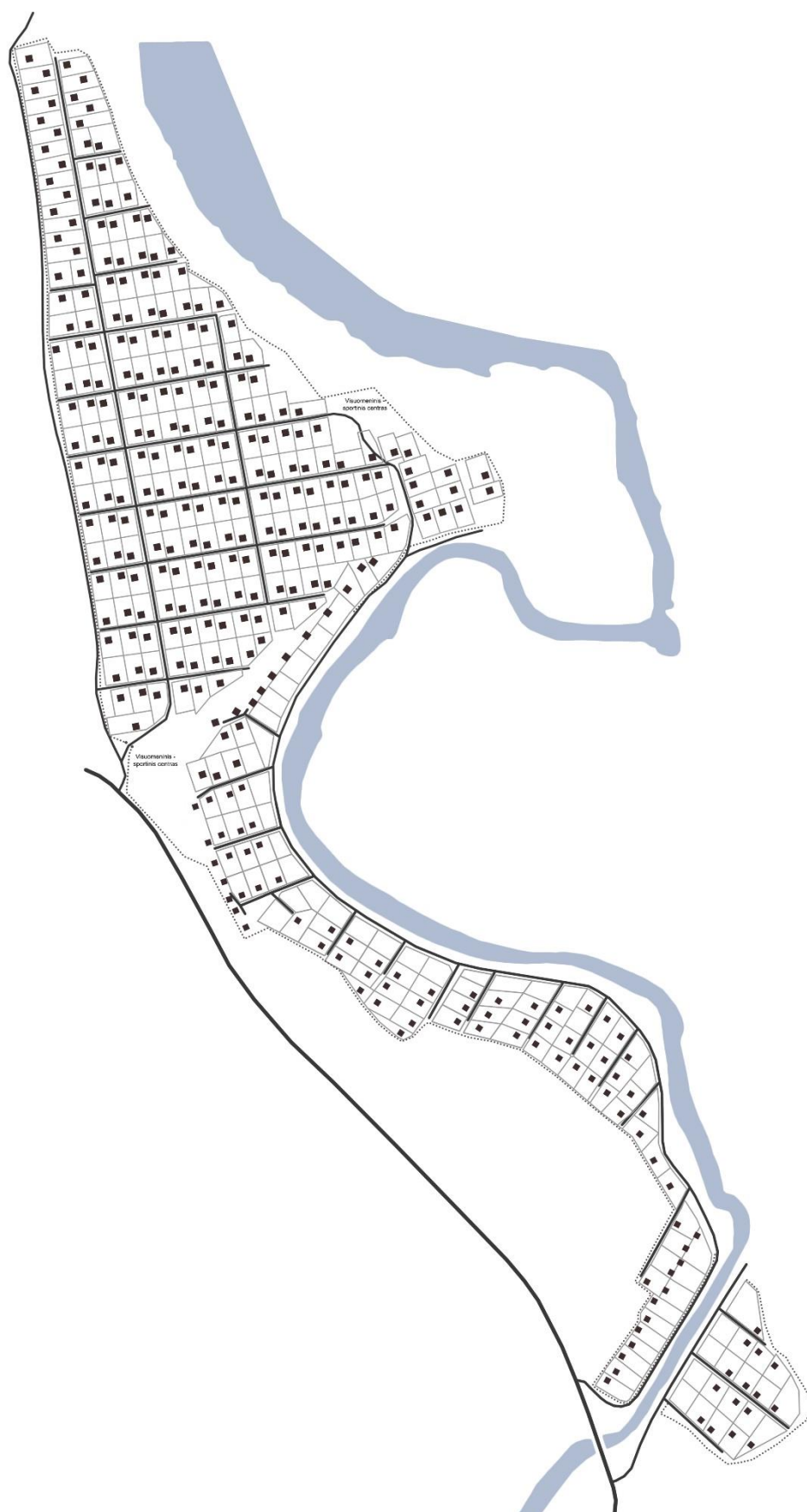
SB „Pramonės darbuotojai“ dabartinės situacijos schema

SB „Elektronika-1“ pirminio suplanavimo projekto (1969 m.) schema ir dabartinės situacijos schema

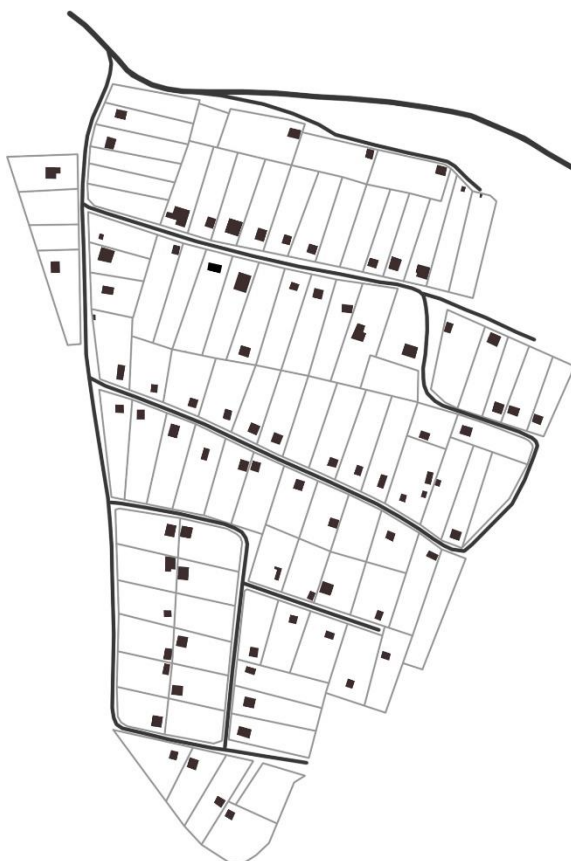
SB „Geologas“ pirminio suplanavimo projekto (1969 m.) schema ir dabartinės situacijos schema

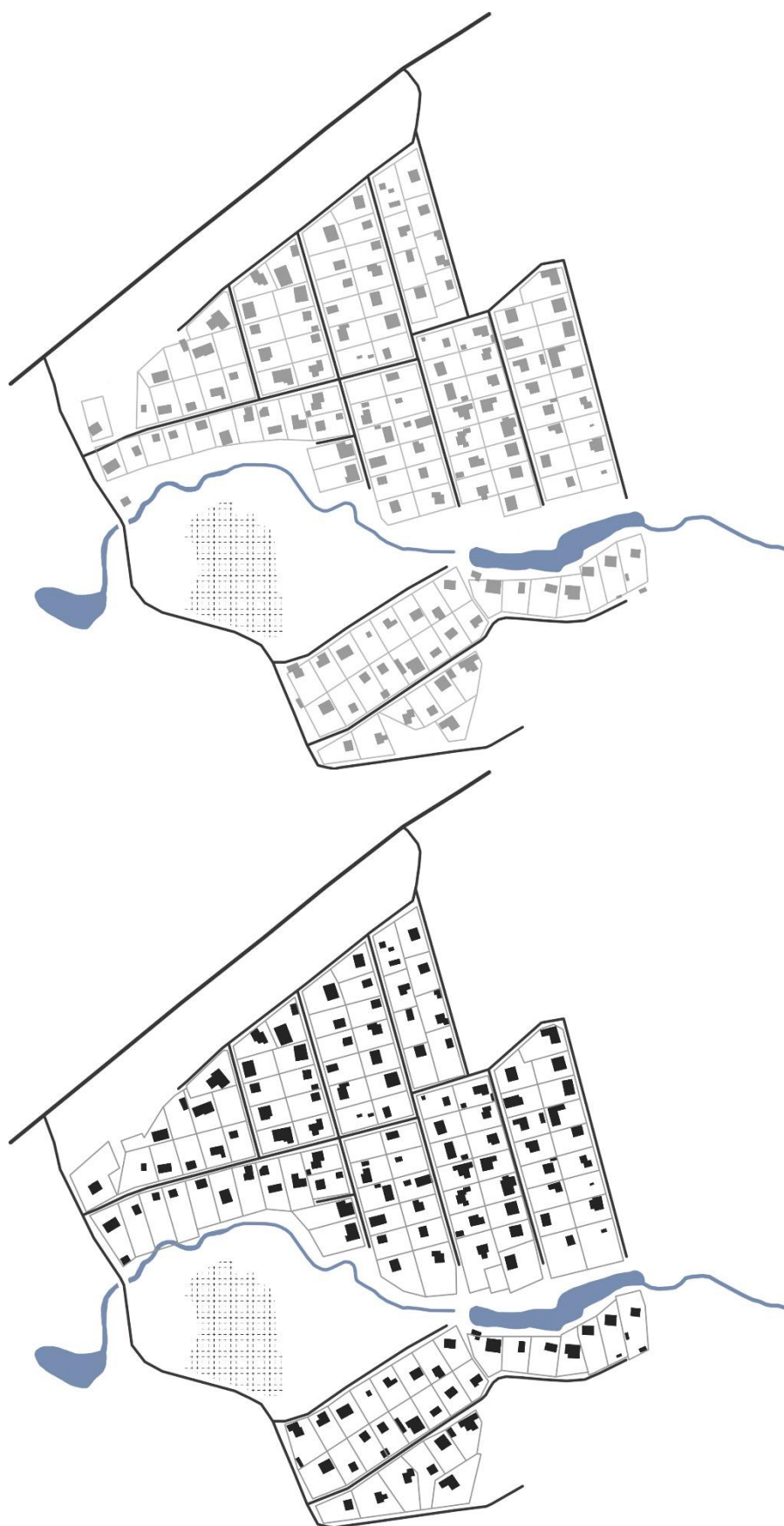
SB „Vokė“ pirminio suplanavimo projekto (1972 m.) schema

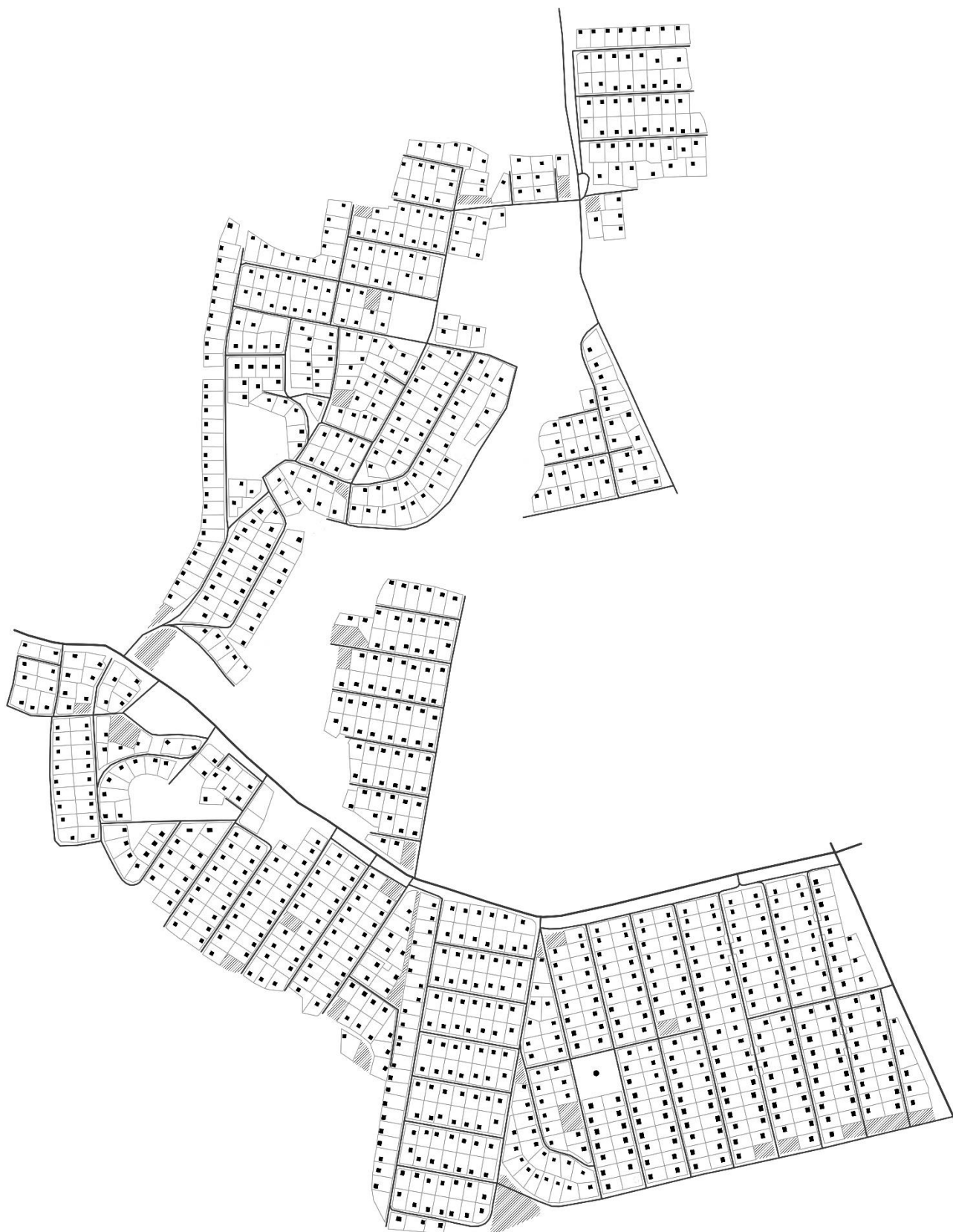
SB „Vokė“ dabartinės situacijos schema

SB „Keramikas“ privatizācijas projekta (1991 m.) schema ir dabartinēs situācijas schema

SB „Antaviliai“ sklypų schema ir dabartinės situacijos schema

SB „Ąžuolynas“ pirminio suplanavimo projekto (1981 m.) schema

SB „Ažuolynas“ dabartinės situacijos schema

PRIEDAS NR. 5: Sodo namelių architektūra

